

АТЛАС „КУРОРТНО РАЙОНИРАНЕ НА НР БЪЛГАРИЯ“

Йордан Савов

Разположена в южната част на умерения климатичен пояс и при осезаемото влияние на Средиземно море, България притежава твърде благоприятен климат. Разнообразният релеф, лековитите минерални води, обилната зеленина и др. създават още по-добри условия и потенциални възможности за развитието на курортното дело, на вътрешния и международния туризъм.

За да може по-рационално да се използват курортните (биоклиматични и балеологични) ресурси и по-правилно да се насочи строителната политика на страната с оглед задоволяване на все по-нарастващите курортно-туристически и балеологични потребности на населението, колектив от научни сътрудници при Научноизследователския институт по курортология и физиотерапия съвместно със специалистите от Института по картография при ГУГК разработиха и издадоха едно интересно и оригинално картографско произведение — атлас „Курортно райониране на НР България“. По своя формат (30/40 см), по броя и съдържанието на картите, по начините на разработка и картографско изпълнение новият атлас заема подобаващо място в редицата фундаментални картографски произведения, издадени у нас през последните 10—15 години.

Атласът се състои от 135 печатни страници, на които са разположени повече от 100 цветни карти и множество други графични приложения. Предговорът, съдържанието и обяснителният текст на условните знаци са отпечатани на български, руски и английски език.

В самото начало на фолио от две страници е разположена общогеографска карта на България в М 1:1 000 000. С подробното си съдържание тя служи за обща ориентация във физикогеографската обстановка на страната и за бърза справка по отношение на релефа, хидрографската и пътната мрежа. Населените места са показани доста подробно, категоризирани са по тип и по броя на жителите.

Специалното съдържание на атласа е разпределено в два раздела: Балеологично райониране на НР България и Физиологично райониране на НР България.

В първия раздел са поместени 32 карти на България в М 1:1 000 000, 1:2 000 000, 1:3 000 000 и 8 броя фрагментни карти в по-едри мащаби. Доста място е отделено за таблици и графични схеми. В първата част на раздела се дава пълна природна и курортно-експлоатационна оценка на балеологичния потенциал на страната, състоящ се от разнородни по състав хидроминерални и нелоидни (калолечебни) ресурси. Прави се сериозен опит за съставяне на подробна класификационна схема на минералните води в страната, почиваща на генетично-еволюционен принцип и съобразена с конкретните условия в България и целите на районирането. В основата на приетата таксономична система лежат два основни отдела — инфилтрационни (метеорни) води и седиментационни (изкопаеми) води. Разграничаването на следващите етажи (група, тип, вид и разновидност) е извършено на базата на минералния състав и локалното проявление на отделните находища.

Регионалният преглед започва с подробна комплексна карта в М 1:1 000 000 за разпространението на минералните води. Тя е една от основните карти в атласа. С комбинирани условни знаци са показани 165 находища на минерални води в България. Наред със старите находища в Софийско, по долините на Струма, Места и Марица, по южното подножие на Средна гора, в Задбалканските котло-

вини и на други места показани са и редица нови находища, повечето от които се появяват за първи път на картата. Доскоро в Северна България бяха по-известни само минералните извори при Вършец, при Шипково и Сливек, Ловешко, и при с. Вонеша вода, Великотърновско. Върху разглежданата карта са показани повече от 50 находища на минерални извори в Северна България. По-обособени съсредоточия са тези във Видинско (Видин, Ген. Мариново, Градец, Кошава, Сланотрън) и в Плевенско (Гривица, Славяново, Тотлебен, Долни Дъбник, Тръстеник). Наниз от минерални извори маркира нашето черноморско крайбрежие. Почти във всички курорти има вече и минерални извори, с което още повече се засилва тяхното значение.

Фонът на България на същата карта представлява доста пъстра картина. Страната е районирана на четири провинции — азотна, въглекисела, морска и езерна. Провинциите от своя страна се разчленени на зони, подзони и басейни. Внесени са различия и в зависимост от литолого-минераложкия състав на водовместващите скали. Показани са и местата, където става застъпване между провинциите и районите без минерални води или такива с неизяснена перспективност.

Тъй като тази карта е доста претрупана, на отделна карта са показани само инфилтрационните води, а на друга — седиментационните. Тук освен за газовия състав на находищата се дават и допълнителни характеристики, като геоложка възраст на водоносния хоризонт, характер на водопроявлението (извор, сондаж), дълбочина на водоносния хоризонт, общ дебит на находището, степен на минерализация, максимална температура и начин на изтичане. Най-интензивните райони са дадени в седем фрагментни карти в по-едър мащаб.

В тази част на атласа интерес представляват картите и таблиците за разпространение на локалните минерални води и калолечебните находища, а също и за запасите на различните типове минерални води.

Втората половина на раздела илюстрира насоките и мащабите за експлоатация на балнеолечебните ресурси не само при сегашните социално-икономически условия, но и в перспектива. При разработката на съдържанието авторите са се ръководели преди всичко от обективните потребности на населението от лечение, рехабилитация, профилактика и закаляване. Взети са пред вид както вътрешните нужди, така и възможностите за задоволяване на международния туризъм.

В зависимост от качественте и количествените показатели на балнеологичните ресурси и условията за тяхната експлоатация курортните центрове в страната са разпределени в три категории — национални и международни курорти, регионални курорти и местни курорти. За всяка категория е разработена самостоятелна карта. Освен тях показани са и градските и крайградските балнеолечебници и селищата с изградени минерални хигиенни бани. По този начин се дава насока за по-нататъшното развитие и изграждане на балнеологичната инфраструктура на страната.

Елитната част на балнеологичните ресурси е отнесена към групата на „национални и международни курорти“ — общо 16 курорта. Седем от тях се намират в Югозападна България. Това са общозвестните: Сапарева баня, Долна баня (с филиали „Г. Димитров“ и „Момин проход“), Велинград, Хисаря, с. Баня (Карловско), Нареченски бани и Девин. Повечето от тях са в напреднала фаза на изграждане. Останалите девет курорта със съответните им филиали са локализиращи по Черноморието: компл. „Шабла“ (с филиал „Русалка“), компл. „Албена“ (с филиал „Тузлата“), компл. „Дружба“ — „Златни пясъци“, компл. „Камчия“, компл. „Слънчев бряг“, компл. „Поморие“, компл. „Бургас“ и компл. „Южно Черноморие“ (Приморско — Китен и Мичурин — Ахтопол). Те ще се развиват на базата на първокачествени сулфидни, йодно-бромни и въглекисели води и лечебна кал от лиманен тип. Предназначението им е да удовлетворяват преди всичко вътрешните потребности от стационарно лечение и всички видове външни (туристически) потребности. Използването им ще става обикновено в съчетание с морелечение.

Към категорията „Регионални курорти“ са отнесени Баня, Кюстендил, Петрич (с филиал в с. Марикостиново), Добринище, Лъджа, Минерални бани (при Хасково), Баня (Панагюрско), Павел баня (Казанлъшко), Сливенски бани, Върбица, Вършец и Видин, или всичко 12. Те са с по-малочислени ресурси и с по-ограничени възможности

за развитие. Ще задоволят предимно нуждите на определен район и по-малко тези на страната.

Градски балнеолечебници понастоящем съществуват в 8 центъра с тенденция броят им да достигне 30, а в по-далечна перспектива — 50. Някои от тях ще черпят вода от минералните извори в близките села.

Като „местни“ на една от картите са показани 12 съществуващи курорта. На същата карта са отразени и местните минерални хигиенни бани.

Картата за балнеопромишлените обекти съдържа калонаходищата и водите, използвани за производство на соли, луги, козметични препарати, води за инхалации, питейно лечение и за различни безалкохолни напитки. Подчертани са обектите, където става бутилирането на минерална вода — Горна баня, Брезник, Михалково, Мерицлер, Хисаря и Търговище.

В серия от 12 карти са показани видовете заболявания и курортите, в които могат да бъдат лекувани. Това компетентно профилиране на балнеологичните курорти у нас ще даде възможност на съответните органи най-правилно да ориентират населението за по-ефикасно използване на лечебните качества на нашите минерални води.

Вторият раздел на атласа — „Физиолого-климатично райониране на НР България“, е по-голям, мащабите на картите са по-едри. Той съдържа 66 карти. В основата на различните карти са залегнали определени стойностни показатели, характеризиращи топлинното равновесяване на човешкия организъм при различни физиологични и климатични условия. На тази база е направена оценка и райониране на биоклиматичните ресурси на страната при определена климатична и хипсометрична обстановка.

За изходно начало при разработката на картите е взета способността на организма да запазва състояние на топлинно равновесие при получаване или отнемане на топлина. Основен механизъм на това равновесяване се явява промяната на налягането на водните пари на повърхността на тялото и свързаната с него топлина, отнета чрез изпарение. В зависимост от количествения израз на тези два показателя са определени пет степени на топлинно равновесяване на организма, а именно: охлаждане, под комфорт, комфорт, над комфорт и прегряване.

За установяване на закономерностите между външните физикогеографски условия и вътрешните биологични промени, които настъпват в организма, както за очертаване на различните термоенергетични зони са проведени системни многогодишни проучвания върху здрави организми и болни от диабет, затлъстявания, неврози, хипертонична болест, артериосклероза. Използвани са също така и средни климатични данни от значителен брой метеорологични станции за тридесетгодишен период. Всяка карта в мярка 1:1 500 000 се придружава от две фрагментни карти за Рило-Родопския масив в М 1: 500 000. Към всички карти са приложени градиентни графици за измененията на различните компоненти на топлинния баланс във вертикална посока.

Като обобщение и завършек на раздела се явява картата „Категоризация на биоклиматичните ресурси за нуждите на климатотерапията, климатопрофилактиката и курортното строителство“ в М 1:1 000 000. Направено е зонироване на страната от физиолого-климатична гледна точка. Очертани са пет зони в зависимост най-вече от надморската височина, а именно: високопланинска зона с надморска височина над 2000 м; среднопланинска зона — 1200—2000 м; преходна зона — 800—1200 м; равнинно-котловинна зона — до 800 м и крайбрежна черноморска зона, която обхваща ивица по черноморския бряг с ширина до 500 м от брега. На картата са нанесени още планинските курорти, зоните за крайградски отдиш и различните спортно-туристически обекти. При категоризирането на планинско-климатичните курорти се е изхождало не от изградената материално-техническа база, а от благоприятното съчетание на различните биоклиматични фактори и от възможностите за целогодишна експлоатация. При тази постановка като планински климатични курорти от републиканско и международно значение са определени Семково и Трещеник в Рила, Пампорово, Имаретдере и Бяла черква в Родопите.

От местно значение първа категория са курортите: Говедарци, Попина лъка, Пазачир, яз. „В. Коларов“ и Смоля. В хипсометрично отношение тези две групи курорти попадат в зоната от 1200 до 2000 м надморска височина. В групата на местни курорти втора категория са поставени Предел, Юндола, Ракитово, яз. „Батак“,

лет. „Антон Иванов“, Панагюрски колонии, Копривщица и Карандила край Сливен. Те попадат в зоната с надморска височина от 800 до 1200 м.

Зоните за крайградски отдиш и спортно-туристическите обекти са разположени на различна надморска височина. Като най-важни критерии за категоризирането им се вземат пред вид следните условия: да бъдат извън сферата на индустриални замърсявания, да са в залесена проветрива местност с южно изложение, без мочурища и блата, да има условия за развитие на ски и воден спорт, туризъм и алпинизъм.

От направения преглед на съдържанието на атласа и от кратката интерпретация на част от картния материал се вижда, че разглежданият атлас представлява един сериозен опит за комплексно картографиране на балнеологичните и биоклиматичните ресурси на страната. Направените оценки и препоръки за най-рационално използване на тези ресурси представляват не само ценен принос в научното изследване на природната среда (биосфера) на страната, но са и практическо ръководство за действие при решаването на курортните проблеми в общонационален и регионален мащаб. Тези проблеми стават особено актуални на съвременния етап от социално-икономическото развитие на страната, когато грижата за човека става основна задача на партията и държавата. Независимо от модерните средства за лечение и богатия асортимент от ефикасно действащи лекарствени препарати съвременният трудов човек се стреми все повече към природата, където сред естествената, незамърсена природна обстановка да намери живителните източници за възстановяване на своите сили. В това отношение атласът ще помогне на хилядите туристи и любители на природата и особено на съответните ръководства за правилно насочване на спортно-туристическата дейност. От друга страна, поради обективни причини България за разлика от много страни в Европа пристъпя малко по-късно към изграждането на материално-техническата база на курортните обекти и комплекси, но при по-благоприятни условия, тъй като има възможност да насочва и планира строителството на практически чист терен. В тази насока атласът може да служи като основа за текущо и перспективно планиране, а също и за изработване на предварителни идейни проекти.

Правилно подбраните мащаби, разнообразните изразителни средства — условни обозначения, изолинии, шриховки и богатата гама от добре подбрани и удачно съчетани цветове, създават благоприятна предпоставка за бързото ориентиране и правилното разбиране на съдържанието. Затова спомагат легендите, пояснителните текстове, графичните схеми и високото качество на печата.

Разглежданият атлас представлява оригинално картографско произведение не само по това, че картите, които се съдържат в него, за първи път се изработват и печатат у нас, но като цяло той е единственият в света атлас от този род. Ето защо склонни сме да не търсим неговите слаби страни, а да посочим само положителните му качества.